Ipoteze privind scopul perforării vaselor de lut și de bronz din situl de la Roșiori – Dulcești (jud. Neamț)

George-Dan Hânceanu

Rezumat. Cercetările arheologice din situl de la Roșiori (punctul *Țarina Veche*), comuna Dulcești, județul Neamț, au permis identificarea a patru niveluri de locuire: geto-dacic (secolele V – IV î.Hr.), bastarn (secolele II – I î.Hr.), daci liberi (secolele II – III d.Hr.) și romanic (secolele VI – VII d.Hr.). Tematica articolului este interesantă pentru specialiști, întrucât în majoritatea siturilor antice s-au găsit vase de lut întregi ori fragmentare perforate. Prin aceste idei încercăm să oferim câteva explicații plauzibile, ipotetice, privind scopul perforării respectivelor vase, modelate la mână și la roată, din așezările primelor trei niveluri de locuire de la Roșiori. Mai mult, această tehnică este întâlnită și la recipientele din bronz. În privința vaselor perforate, cele mai multe sunt din cultura dacilor liberi, urmate de cele din cultura geto-dacică, iar cele mai rare sunt pentru locuirea bastarnă. În privința scopului ar putea fi două explicații: una, pentru perforațiile singulare situate la extreme, că serveau la agățarea vaselor, iar a doua, pentru perforațiile grupate (perechi), că erau pentru a „repara" vasele și a le refolosi (la produse solide), metodă aplicată îndeosebi pentru cele lucrate la roată, care erau mai costisitoare. Din punct de vedere cronologic, vasele perforate sunt des semnalate în perioada secolelor VII î.Hr. – IV d.Hr.
Cuvinte cheie: sit Roșiori, nivelul geto-dacic, nivelul dacilor liberi, nivelul bastarn, vase perforate.

Assumptions for perforations the clay and bronze pots from the site of Roșiori – Dulcești (Neamț County). Archaeological research made in the site Roșiori (the point *Țarina Veche*), Dulcești, Neamț County, allowed the identification of four habitation layers: Geto-Dacian (the Vth – IVth centuries BC), Bastarnian (the IInd – Ist centuries BC), Free Dacian (the IInd – IIIrd centuries AD) and Romanic (the VIth – VIIth centuries AD). The theme of the article is interesting for specialists, as in most of the ancient sites were found clay pots with perforations or perforated fragments. Through these ideas we try to offer some plausible, hypothetical explanations regarding the purpose of drilling the respective pots, modeled by hand or wheel, from the first three habitation layers of Roșiori. Moreover, this technique is common also for the bronze pots. As for the perforated pots, most of them are from the culture of the Free Dacians, followed by those from the Geto-Dacian culture, and the rarest ones from Bastarnians culture. Regarding the purpose, there could be two explanations: one, for the single perforations located at the ends, that were used to hang the pots, and the second, for the perforations grouped (pairs), that their purpose was to „repair" the pots and reuse them (for solid products); this technique

was applied especially to wheel-made vessels, which were more expensive. Chronologically, perforated pots are often to be found in the 7th centuries BC – 4th centuries AD.
Keywords: Roșiori, Geto-Dacian level, Free Dacian level, Bastarnian level, perforated pots.

.....

Perforarea vaselor a fost și încă este un punct de atracție pentru specialiști, aspect determinat de curiozitatea privind scopul acesteia. Pentru Antichitate, astfel de vase fragmentare perforate, din lut, se încadrează cronologic îndeosebi între extremitățile secolelor VII î.Hr. – IV d.Hr, fiind mai rar întâlnite în afara intervalului semnalat. Alături de acestea sunt prezente și recipiente din bronz cu perforații, unele fiind refolosite. Anterior, metoda este atestată și în Preistorie, în cazul tell-ului gumelnițean de la Vitănești (punctul *Măgurice*), județul Teleorman (Torcică 2010, p. 99-105, pl. I-III).

În cazul sitului de la Roșiori (punctul *Țarina Veche*)[1], comuna Dulcești, județul Neamț, situat pe terasa superioară a râului Moldova, s-a remarcat că în trei din cele patru niveluri de locuire s-au descoperit fragmente de vase din lut perforate. Este cazul locuirilor geto-dacică (secolele V – IV î.Hr.), bastarnă (secolele II – I î.Hr.) și a dacilor liberi (secolele II – III d.Hr.), aspect ce lipsește de pe recipientele locuirii romanice (secolele VI – VII d.Hr.). Cele mai multe sunt găsite în nivelurile specifice culturilor geto-dacică și a dacilor liberi.

Interesant de semnalat este faptul că perforația ori perforațiile la extreme sau grupate (perechi) sunt întâlnite atât pe vasele modelate la mână, cât și pe cele lucrate la roată, fiind executate ulterior arderii lor. Toate perforațiile sunt rotunde, având maxim 2-3 mm diametru. Forma perfectă, identică, denotă utilizarea unui obiect din os sau fier, care să permită o acuratețe deosebită în executarea lor.

1. Pentru cel mai vechi strat de locuire din situl de la Roșiori dispunem de câteva fragmente cu perforații, dintr-un castron de mari dimensiuni, descoperit în inventarul locuinței L.2 din caseta Cas. E (2016) (fig. I/1a). Recipientul are pasta sfărâmicioasă, fiind lucrată la mână, de culoare galben-cărămizie. Probabil aspectul fragil al vasului a dus la deteriorarea sa, motiv pentru care a fost ulterior perforat (cu găuri perechi), cu scopul „reparării" și reutilizării sale pentru produsele solide (fig. I/1b). Acestui castron i se adaugă un fragment, descoperit în stratul aceleiași casete amintite, care are păstrate trei perforații, dintre care două perechi (fig. I/2). Grosimea recipientului, lucrat la mână, de culoare gălbuie, dar cu urme de ardere secundară, indică un vas borcan, utilizat în alimentație. Deteriorarea la temperatura focului a condus la perforarea și reutilizarea sa, în scop similar celui anterior.

[1] Cercetat sistematic între anii 2004-2007 și 2015-2019 (responsabil șantier, George-Dan Hânceanu).

2. În cazul stratului specific culturii bastarne, dispunem de un singur fragment de vas (de la o strachină), găsit în prima secțiune din anul 2004, modelat la mână, din pastă semifină, de culoare neagră, cu buza fațetată, ce are la legătura gâtului cu corpul tronconic două perforații perechi (fig. I/3). Mai rar s-au descoperit recipiente din cultura *Poienești-Lukașevka*, care să fie perforate în vederea „reparării" (a se consulta Babeș 1993).

3. Pentru nivelul de locuire al dacilor liberi, cel mai consistent din situl de la Roșiori, avem cele mai multe vase fragmentare cu perforații. Acestea sunt din componența unor recipiente lucrate la roată, de culoare cenușie, câte unul de la fructieră, cană, amforetă, strachină, castron (fig. II). Exceptând primele două exemplare menționate (fig. II/1-2), care au perforațiile perechi (găsite în stratul secțiunii S.XI/2018), celelalte au o singură perforație (descoperite în nivelul casetelor A și B/2007) (fig. II/3-5). Poate cel mai interesant vas al dacilor liberi, din acest punct de vedere, este recipientul utilizat pentru alimente, lucrat la roată, de culoare cărămizie, găsit în groapa de provizii nr. 1, din secțiunea S.III (2005). Starea de conservare a vasului a permis restaurarea sa pe jumătate. Deși a fost strivit de presiunea pământului (fig. III/1a-1b), potrivit elementelor componente ale gropii (o cană cu semințe de cereale carbonizate și alte semințe în preajmă și pe pereți), probabil a servit la depozitarea cerealelor. Multitudinea perforațiilor perechi, de pe buză, gât și corp, indică o acțiune amplă de „reparare" (fig. III/1c-1d), poate și datorită dimensiunilor mari ale vasului, fiind refolosit în scopul amintit.

Pentru același nivel de locuire, metoda aplicării perforațiilor pentru scopul amintit a fost utilizată și pe vasele din bronz. Este cazul unei tăvi fragmentare, cu marginea ridicată, care are trei perforații, dintre care două mai mari și dispuse perechi (fig. III/2). A fost găsită în nivelul secțiunii S.III (2005). Tehnica „reparării" vaselor din bronz, prin perforare, îmbinare sau nituire, este veche, fiind des întâlnită în perioada antică, la recipiente de factură locală sau romană.

***

Dacă metoda de perforare este manuală, simplă, executată meticulos, ulterior arderii și folosirii recipientului, scopul aplicării poate avea mai multe explicații plauzibile. În cazul vaselor cu doar două perforații, dispuse la extreme, pe buză, gât sau corp, putem să credem că erau executate în vederea agățării recipientului gol, după utilizare. Însă cu alt scop au fost făcute perforațiile perechi, care puteau servi la „repararea" vaselor din lut, dar și a celor din fier sau bronz. Deși nu mai puteau conține lichide, recipientele refolosite erau destinate mărfurilor solide (fructe, semințe, cărnuri etc.). S-a observat că nu există o regulă în privința dispunerii perforațiilor și alegerii vaselor, găurile fiind aplicate pe buză, gât și corp, atât pe vase modelate cu mâna, cât și pe cele lucrate la roată (indiferent de tipologie).

Între acestea predomină ultimele menționate, care erau „reparate" poate și datorită modului mai greu de a le obține și a costurilor suplimentare. La aceste explicații ipotetice se adaugă și raritatea centrelor de olărie, unde comenzile în creștere puteau determina întârzieri. Pentru așezarea de la Roșiori, cele mai apropiate centre de olărie, de unde puteau să procure o parte din veselă, au fost la Butnărești (punctul *Cucoșeni*) (Bichir 1966, p. 489-499; Bichir 1973, p. 64, 248-250, pl. XXXII-XXXIV, p. 252-253, pl. XXXVI-XXXVII), Văleni (punctul *La Moară*) (Ursachi 1968, p. 119-120, fig. 5/2) și Piatra Neamț (punctul *Dărmănești*) (Matasă *et alii* 1961, p. 344-346, fig. 5).

Cu siguranță, procedeul de perforare impunea atenție și precizie. Faptul că perforațiile erau identice ca formă și dimensiune, denotă utilizarea inițială a unui șablon circular, care permitea perforarea fără devieri (cu ajutorul unui străpungător, dăltiță de fier), iar ulterior, după conturare și adâncire, „miezul" era scos cu ajutorul unui obiect circular, de fier sau os, plat la capăt, care prin introducerea în șablon conducea la finalizarea procedeului amintit.

Sunt situații de excepție, când prezența unei singure și mici perforații, pe gâtul sau corpul unui vas de mari dimensiuni (precum în inventarul cetăților de la Brad, Răcătău, Poiana), împreună cu alte elemente de ansamblu, precum pastile, ancore, brâuri, alveole, face parte din componența acelor motive decorative. De asemenea, în cazul urnelor de incinerație, acea perforație de pe corpul vaselor a fost interpretată uneori (Ioniță, Ursachi 1988, p. 19, 31, 38, 44, 50, 125, fig. 23.99, p. 134, fig. 32.38, p. 136, fig. 34.37, p. 139, fig. 37.47, p. 143-144, fig. 41.23, 42.39; Ursachi 2010b, p. 92) ca fiind o „fereastră a sufletului" (precum urnele de la Văleni, punctul *La Moară*, din mormintele M.128, M.297, M.324, M.382, M.454, M.459, M.552). Cu același sens de „eliberare a sufletului" au fost interpretate și perforațiile din baza unor urne hallstattiene din necropola de la Răureni, județul Vâlcea (Lazăr 2010, p. 56).

Aparte, putem remarca și reutilizarea vaselor cu găuri în depozitarea unor tezaure monetare, precum în cazul celui găsit la Ciolpani (orașul Buhuși, jud. Bacău), într-o cană cu corpul globular, lucrată la roată, cu angobă brun închisă și care avea două perforații situate pe gât (Mihăilescu-Bîrliba 2016, p. 124-125, 132, fig. 6).

În privința analogiilor, numai pentru spațiul Moldovei sunt numeroase, cu începere din secolele V-IV î.Hr. (cazul cetăților dacice de pe Siret; doar un exemplu din dava de la Brad: Ursachi 1995, p. 440, pl. 85.6) și până la cealaltă extremă, secolele IV-V d.Hr. (cultura *Sântana de Mureș-Černjachov*). Din a doua jumătate a mileniului I d.Hr. nu mai sunt întâlnite recipiente cu perforații având scopurile menționate, poate și datorită creșterii cantității ceramicii, îndeosebi a celei lucrată la roată, care o înlocuiește treptat pe cea grosieră, modelată la mână. De altfel, în

cultura *Costișa-Botoșana-Hansca*, recipientele din secolele V-VII d.Hr. aveau o pastă sfărâmicioasă, care nu permitea perforarea lor. Pentru perioada Evului Mediu timpuriu (secolele X-XI d.Hr.), pe alocuri, metoda se păstrează în cazul recipientelor din bronz: spre exemplu, la Pogonești (punctul *Marginea de nord-est a satului*), jud. Vaslui (Spinei 1974, p. 400; Teodor 1978, p. 108; Spinei 1985, p. 115, 199; Hânceanu 2011, p. 101-102, 175, 340, pl. LXXVI/1a-1b, p. 347, pl. LXXXIII/3-4), unde cazanul prezintă urme de „reparație".

În altă ordine de idei, tehnica perforării vaselor din lut poate fi atribuită îndeosebi perioadei antice, după care se diminuează și dispare treptat, întrucât nu își mai avea utilitate; aspect dublat și de creșterea cantității de ceramică care nu mai impunea eforturi și încercări de „reparare" a vaselor sparte accidental.

Bibliografie

Babeș 1993: M. Babeș, *Die Poienești-Lukaševka-Kultur. Ein Beitrag zur kulturgeschichte in Raum ostlich der Karpaten in der letzen Jarhunderten vor Christi Geburt*, Bonn, 1993.

Bichir 1966: Gh. Bichir, *Cuptoarele de ars ceramică din cadrul culturii Vârteșcoiu-Poienești. Un atelier de olărie descoperit la Butnărești*, Studii și cercetări de istorie veche 17, 3, 1966, p. 489-509.

Bichir 1973: Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973.

Hânceanu 2011: G. D. Hânceanu, *Evoluții etno-demografice și culturale în Bazinul Bârladului (secolele VI-XI)*, Iași, 2011.

Ioniță, Ursachi 1988: I. Ioniță, V. Ursachi, *Văleni. O mare necropolă a dacilor liberi*, Iași, 1988.

Lazăr 2010: S. Lazăr, *Începutul epocii fierului în zona Râmnicu Vâlcea*, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie 61, 1-2, 2010, p. 49-71.

Matasă *et alii* **1961:** C. Matasă, I. Zamoșteanu, M. Zamoșteanu, *Săpăturile de la Piatra Neamț*, Materiale și Cercetări Arheologice VII, 1961, p. 339-349.

Mihăilescu-Bîrliba 2016: V. Mihăilescu-Bîrliba, *Tezaurul de denari romani găsit la Ciolpani (orașul Buhuși, județul Bacău)*, Acta Musei Tutovensis. Istorie veche și arheologie (Historica et Archaeologica in honorem Ion Ioniță octogenarii) XII_2, 2016, p. 120-132.

Spinei 1974: V. Spinei, *Antichitățile nomazilor turanici din Moldova în primul sfert al mileniului al II-lea*, Studii și cercetări de istorie veche 25, 3, 1974, p. 389-415.

Spinei 1985: V. Spinei, *Realități etnice și politice în Moldova Meridională în secolele X-XIII. Români și turanici*, Iași, 1985.

Teodor 1978: D. Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român*, Iași, 1978.

Torcică 2010: I. Torcică, *Observații asupra unor vase gumelnițene cu perforații din tell-ul de la Vitănești „Măgurice", jud. Teleorman*, Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie 2, 2010, p. 99-105.

Ursachi 1968: V. Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de Istorie din Roman în zona râurilor Siret și Moldova*, Carpica I, 1968, p. 111-188.

Ursachi 1995: V. Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, București, 1995.

Ursachi 2010: V. Ursachi, *Săbăoani. Monografie arheologică* (vol. II), Iași, 2010.

1a

1b

2

3

Fig. I. Vase fragmentare, modelate la mână, perforate (1, 2 – geto-dacice; 3 – bastarn): 1a. Castron *in situ*; 1b. Același castron, restaurat parțial; 2. Corp de vas borcan, ars secundar (sec. V-IV î.Hr.); 3. Buză de strachină (sec. II-I î.Hr.)

Fig. I. Fragmentary pots, hand-made, perforated (1, 2 – Geto-Dacian; 3 – Bastarnian): 1a. Bowl *in situ*; 1b. Same bowl, partially restored; 2. Jar body, with traces of secondary firing (the Vth-IVth centuries BC); 3. Dish lip (the IInd-Ist centuries BC)

Fig. II. Vase fragmentare, lucrate la roată, perforate (1-5 – daci liberi): 1. Buză de fructieră; 2. Corp de cană; 3. Corp de amforetă; 4. Corp de strachină; 5. Buză de castron (sec. II-III d.Hr.)
Fig. II. Fragmentary pots, wheel-made, perforated (1-5 – Free Dacians): 1. "Fruit bowl" lip; 2. Mug body; 3. Amphorette body; 4. Dish body; 5. Bowl lip (the IInd-IIIrd centuries AD)

Fig. III. Vas din lut (1) și recipient din bronz (2), fragmentare, perforate: 1a. Vas de provizii *in situ*; 1b-1d. Același vas demontat și ulterior restaurat; 2. Corp de tavă (sec. II-III d.Hr.)
Fig. III. Clay vessel (1) and bronze vessel (2), fragmented, perforated: 1a. Supply vessel *in situ*; 1b-1d. Same vessel dismantled and then restored; 2. Tray body (the IInd – IIIrd centuries AD)